

Sylwia Talar

Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach

ZMIANY W STRUKTURZE WSPÓŁCZESNEJ GOSPODARKI ŚWIATOWEJ

Streszczenie: Celem niniejszego opracowania jest analiza głównych tendencji zmian strukturalnych zachodzących w światowej produkcji, jak też zmian w układzie sił pomiędzy wyodrębnionymi regionami współczesnej gospodarki światowej. Dodatkowo zwrócono uwagę na ich związek ze zmianami w charakterze współczesnej specjalizacji. Przedmiotem analizy są zarówno długoterminowe trendy, jak i zmiany dokonujące się w ostatnich latach, objętych już światowym kryzysem finansowo-gospodarczym, dla których dostępne są odpowiednie dane statystyczne. Wyniki badań wskazują na zachodzący proces serwicyzacji gospodarki światowej, chociaż nie jest on powszechny we wszystkich jej regionach, a w latach 2000 wystąpiły zmiany, które odwracają dotychczasowe długookresowe tendencje. W ostatnich latach widoczna jest też trwała i wyraźna tendencja spadku udziału w gospodarce światowej grupy krajów zaawansowanych i przesuwania się centrum gospodarczego świata z Atlantyku do regionu Pacyfiku. Zmiany strukturalne zachodzące w obecnej fazie rozwoju gospodarki światowej są ściśle związane z procesem funkcjonalnej i regionalnej fragmentaryzacji produkcji, a następnie jej reintegracją dzięki wymianie handlowej.

Słowa kluczowe: zmiany strukturalne, gospodarka światowa, specjalizacja.

1. Wstęp

Zmiany strukturalne stanowią warunek i nieodłączną cechę rozwoju gospodarki światowej. W literaturze przedmiotu znajdują one różne interpretacje. Najczęściej jednak są rozumiane jako zachodzące w długim okresie trwałe przekształcenia w układzie pewnej całości¹. W analizach ekonomicznych procesu rozwoju gospodarczego zwykle odnoszą się do sektorów (działów) działalności gospodarczej i mierzone są zmianami ich udziału w całej produkcji lub zatrudnieniu oraz relacjami i proporcjami zachodzącymi między nimi². Celem niniejszego opracowania jest analiza głównych tendencji zmian strukturalnych zachodzących w światowej produkcji, jak też zmian w układzie sił pomiędzy wyodrębnionymi regionami współczesnej gospodarki światowej. Dodatkowo zwrócono uwagę na ich związek ze zmianami

---

¹ M. Syrquin, *Kuznets and Pasinetti on the Study of Structural Transformation: Never the Taiwan Shall Meet?*, ICER Working Paper 2007, no. 46, s. 2–3.

² Por. A. Karpiński, *Przemiany strukturalne w procesie transformacji Polski 1989–2003–2025*, SGH, Warszawa 2008, s. 15.

w charakterze współczesnej specjalizacji. Przedmiotem analizy są zarówno długoterminowe trendy, jak i zmiany dokonujące się w ostatnich latach, objętych już światowym kryzysem finansowo-gospodarczym, dla których dostępne są odpowiednie dane statystyczne. Badania takie są ważne zwłaszcza z punktu widzenia możliwości wykorzystania ich do efektywnego kształtowania i prowadzenia narodowej czy regionalnej polityki rozwoju.

2. Zmiany struktury produkcji światowej

Z punktu widzenia zmian strukturalnych cechą procesu rozwoju gospodarczego jest stopniowe przechodzenie od sektorów podstawowych (rolnictwo, przemysł wydobywczy) do przemysłu przetwórczego, a w jego ramach do produkcji coraz bardziej złożonej i zaawansowanej technologicznie, wymagającej wysokich kwalifikacji, a następnie do usług. Etap rozwoju, na którym następuje wzrost udziału usług, określany jest pojęciem serwicyzacja lub *tertiarisation*³. W związku z wysokim stopniem zróżnicowania sektora usług, w którym mieszczą się zarówno usługi tradycyjne, jak i nowoczesne, oraz zmieniającą się ich rolą w gospodarce wyodrębniono w tym sektorze podgrupę usług opartych na wiedzy, do których zaliczono telekomunikację, usługi finansowe i biznesowe, handel nieruchomościami⁴. Ze względu na wysoką dynamikę rozwoju zwłaszcza tej ostatniej grupy usług we współczesnej gospodarce światowej postanowiono wyróżnić kolejny etap zmian strukturalnych związanych z procesem rozwoju, nazwany *quaternarisation*⁵. Zmiany strukturalne na tym etapie rozwoju stanowią efekt postępu technicznego i organizacyjnego, który zarówno od strony podażowej, jak i popytowej pobudza wzrost sektora usług nowoczesnych⁶.

W niniejszej analizie przekształcenia strukturalne zachodzące we współczesnej gospodarce światowej mierzone są udziałem trzech głównych sektorów w wartości dodanej i zmianami zachodzącymi w ich relacjach. Czwarty sektor nie został uwzględniony ze względu na brak odpowiednich danych w analizowanym układzie. Trzy sektory gospodarki w tradycyjnym podziale tworzą: sektor pierwszy – rolnictwo i górnictwo, sektor drugi – przemysł przetwórczy i budownictwo, sektor trzeci – usługi⁷.

³ W literaturze anglojęzycznej najczęściej stosowane są terminy *servicisation*, *tertiarisation*. W języku polskim przyjęto określenie serwicyzacji, które weszło już do powszechnego użycia. Por. np. I. Lichniak, *Serwicyzacja polskiej gospodarki*, SGH, Warszawa 2011. Inne pojęcia często występujące dla określenia tego procesu to dezindustrializacja i powstawanie cywilizacji informacyjnej.

⁴ M. Peneder, S. Kaniovski, B. Dachs, *What Follows Tertiarisation? Structural Change and the Role of Knowledge-Based Services*, WIFO Working Paper, Wien 2001, no. 146, s. 8.

⁵ Tamże, s. 2.

⁶ Przykładem wpływu postępu organizacyjnego na rozwój sektora usług może być outsourcing usług przez produkcyjne przedsiębiorstwa przemysłowe.

⁷ Podział wprowadzony przez A. Fishera już pod koniec lat 30. XX wieku. A. Fisher, *Production, Primary, Secondary and Tertiary*, "The Economic Record", June 1939. Pomimo wielu zastrzeżeń do tego podziału został on przyjęty w niniejszej analizie ze względu na dostępność danych statystycznych w tym układzie.

Dane przedstawione w tab. 1 uwzględniają wymienione trzy sektory, ale w nieco innym ujęciu, gdyż dostępne statystyki oparte są na klasyfikacjach, które górnictwo zaliczają do przemysłu. W związku z powyższym w sektorze przemysłu wyodrębniono górnictwo jako część sektora pierwszego oraz przemysł przetwórczy i budownictwo jako sektor drugi.

Tabela 1. Zmiany struktury światowej wartości dodanej w wybranych latach 1970–2008 (w %, ceny bieżące)

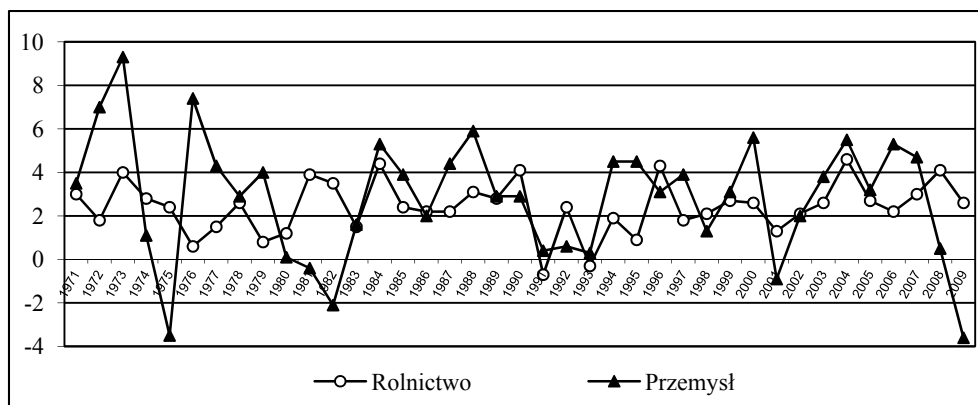
Sektor	1970	1975	1980	1985	1990	1995	2000	2005	2008
Rolnictwo	10,0	8,9	7,3	6,8	5,6	4,3	3,6	3,6	4,0
Przemysł	38,3	38,3	38,4	35,0	33,3	30,5	29,1	28,8	30,1
w tym:									
Górnictwo	4,0	5,5	7,1	6,3	5,2	4,3	4,5	5,5	6,2
Przemysł przetwórczy i budownictwo	34,3	32,8	31,3	28,7	28,1	26,2	24,6	23,3	23,9
Usługi	51,7	52,8	54,3	58,2	61,1	65,2	67,3	67,7	65,9

Źródło: O. Memedovic, L. Iapadre, *Structural Changes in the World Economy: Main Features and Trends*, UNIDO Working Paper 24/2009, Vienna 2010, s. 46.

Sektor usług już w 1970 roku miał największy udział, stanowiąc 52% światowej produkcji, i zwiększył go w 2005 roku do 68%. Odpowiednio udział rolnictwa zmniejszył się z 10 do 3,6%, natomiast przemysłu z 38 do 29%. W całym sektorze pierwszym (rolnictwo i górnictwo) tendencje te kształtowały się podobnie i zmniejszył on swój udział z 14 do 9% w analizowanych latach. Przedstawione zmiany strukturalne potwierdzają zachodzący w gospodarce światowej proces serwicyzacji. Gospodarka światowa od początku lat 70. znajduje się na etapie rozwoju, w którym nie tylko sektor rolniczy, ale również przemysłowy zmniejsza swój udział w produkcji⁸. Towarzyszące na tym etapie serwicyzacji zmiany strukturalne nie oznaczają jednak dezindustrializacji, jak często jest to mylnie określane. Dane wskazujące na realny wzrost produkcji przemysłowej, jak też rolniczej przedstawia rys. 1.

Światową produkcję przemysłową charakteryzuje znaczna zmienność w poszczególnych latach. Niewielkie spadki realnej wartości dodanej produkcji przemysłowej, jakie miały miejsce w niektórych analizowanych latach w związku z występującymi w gospodarce światowej okresami dekonjunkury, nie zmieniają oceny długoterminowego trendu, który wyraźnie wskazuje na istotny wzrost produkcji przemysłowej, a zatem trudno mówić o zmniejszającej się roli czy malejącym znaczeniu tego sektora w gospodarce. Należy podkreślić, że dotyczy to nie tylko krajów

⁸ Początek lat 70. w związku z wynalezieniem w 1971 roku mikroprocesora jest często wskazywany jako początek kolejnego etapu rozwoju i nowego modelu gospodarki. Por. np. C. Perez, *Technological revolutions, paradigm shift and socio-institutional changes*, [w:] *Globalization, Economic Development and Inequality, an Alternative Perspective*, ed. E. Reinert, Edward Elgar, Cheltenham, UK, 2004, s. 217–242.

Rys. 1. Roczna stopa wzrostu wartości dodanej przemysłu i rolnictwa światowego w latach 1971–2009 (w %, ceny stałe)

Źródło: opracowanie własne na podstawie the United Nations Statistical Database, <http://unstats.un.org/unsd/snaama/resQuery.asp>, 1.03.2011.

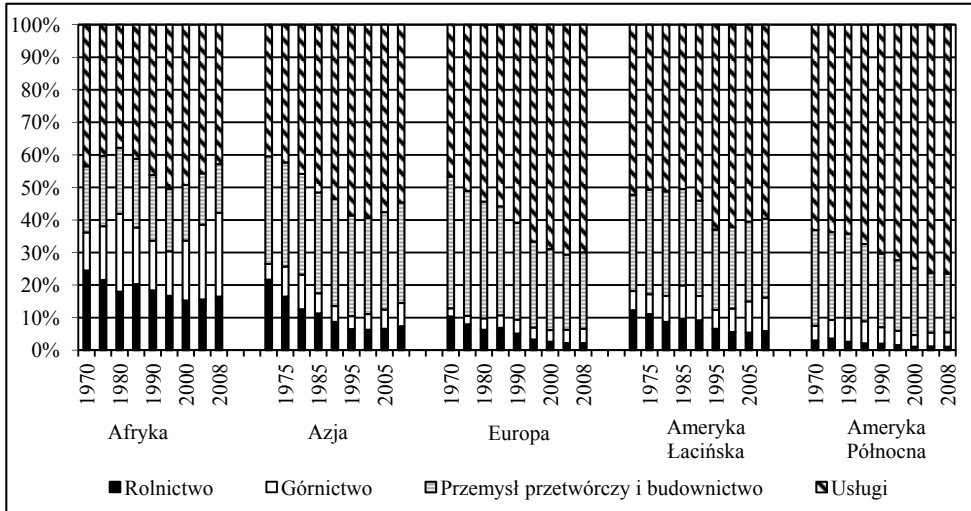
rozwijających się, ale również gospodarek wysoko rozwiniętych⁹, które już dawno zostały uznane za gospodarki „postindustrialne”¹⁰.

Zmiany w strukturze produkcji światowej odnotowane w ostatnich analizowanych latach nie są jednak zgodne z długoterminowym trendem. Wzrost wartości dodanej sektora usług w latach 2005–2008 był wolniejszy zarówno w porównaniu z przemysłem, jak i rolnictwem. W konsekwencji udział przemysłu w 2008 roku w stosunku do 2005 zwiększa się z 28,8 do 30,1% i rośnie także udział rolnictwa z 3,6 do 4% (tab. 1). Na szczególną uwagę w tym względzie zasługuje górnictwo, które już w 2005 roku osiągnęło wzrost w stosunku do 2000 i tendencja wzrostowa była kontynuowana. Dane wskazują, że w ostatnich latach znacznie istotniejszy wzrost udziału zanotował sektor pierwszy w porównaniu z sektorem drugim. To zatrzymanie procesu serwicyzacji gospodarki światowej można częściowo wyjaśnić relatywnym wzrostem cen surowców i produktów rolniczych. Trudno jednak w tym momencie jednoznacznie stwierdzić, czy te najnowsze wskaźniki są efektem czasowych zmian w relacjach cen produktów na rynku światowym, czy też zwiastunem istotniejszych przekształceń strukturalnych współczesnej gospodarki światowej.

⁹ O bardzo ważnej roli przemysłu w gospodarce rozwiniętej zob. np. *Growth Review Framework for Advanced Manufacturing*, Department for Business, Innovation and Skills (BIS), United Kingdom, December 2010, <http://www.bis.gov.uk/assets/biscore/business-sectors/docs/g/10-1297-growth-review-framework-for-advanced-manufacturing>, 12.02.2011. Dane statystyczne także dla krajów wysoko rozwiniętych potwierdzają realny wzrost produkcji przemysłowej.

¹⁰ Termin wprowadzony w latach 70. D. Bell, *The Coming of Post-Industrial Society*, Basic Books, New York 2000, s. 121–164.

Struktura produkcji zagregowana dla całej gospodarki światowej często istotnie różni się od struktury poszczególnych jej regionów. W celu przedstawienia stopnia zróżnicowania współczesnej gospodarki światowej pod względem strukturalnym oraz prześledzenia zmian strukturalnych zachodzących na poziomie podsystemów (regionów) gospodarki światowej analizie poddano strukturę pięciu regionów, które zaprezentowano na rys. 2.

Rys. 2. Zmiany struktury wartości dodanej Afryki, Azji, Europy, Ameryki Łacińskiej i Ameryki Północnej w wybranych latach 1970–2008 (w %, ceny bieżące)

Źródło: O. Memedovic, L. Iapadre, wyd. cyt., s. 45–46.

Wyraźne różnice w strukturze produkcji między, z jednej strony, Afryką, Azją i Ameryką Łacińską, a z drugiej – Europą i Ameryką Północną są oczywistym efektem różnic w ich poziomie rozwoju gospodarczego. Struktury produkcji Europy i Ameryki Północnej są bardzo do siebie podobne z tą jedynie różnicą, że w Europie udział przemysłu przetwórczego i budownictwa jest o kilka procent większy kosztem mniejszego udziału usług w porównaniu z Ameryką Północną. Struktury produkcji pozostałych regionów zarówno mają cechy wspólne, jak i można wskazać pewne znaczące już różnice między nimi. Azja i Ameryka Łacińska charakteryzują się relatywnie dużą koncentracją produkcji w drugim sektorze, natomiast Afryka w sektorze pierwszym, co dotyczy i rolnictwa, i górnictwa, które łącznie w 2008 roku stanowiły ponad 40-procentowy udział. Skrajnie odmienne struktury reprezentują Afryka i Ameryka Północna. Największą uwagę zwracają jednak rosnące dysproporcje między tymi gospodarkami pod względem strukturalnym. Amerykę Północną charakteryzuje wyraźny i trwały proces serwicyzacji. Natomiast w Afryce przy zmieniających się tendencjach widoczny jest w długim okresie wzrost udziału pierwszego sektora (zwłaszcza górnictwa) i malejący udział przemysłu przetwórczego

i budownictwa oraz usług. Taki kierunek zmian wskazuje na niebezpieczny proces uwsteczniania się struktury tego regionu. Podkreślenia wymaga fakt, że niekorzystny kierunek zmian w Afryce obserwowany od połowy lat 90. w porównaniu z latami 70., w których też występowały podobne tendencje, ma trwalszy charakter, a dodatkowo te niekorzystne zmiany zachodzą w okresie w przeważającej mierze dobrej koniunktury w gospodarce światowej. Ponadto skala tych zmian jest na tyle duża, że trudno wiązać je tylko ze zmianami cen surowców. W Azji i Ameryce Łacińskiej widoczne są również niekorzystne kierunki zmian w ostatnich latach, ale w tym przypadku ich skala nie jest tak duża jak w Afryce. Należy zwrócić uwagę, że także w Europie zanotowano nieznaczny wzrost przemysłu i spadek usług.

Analiza zmian strukturalnych światowej produkcji wskazuje na zachodzący proces serwicyzacji gospodarki światowej, chociaż nie jest on powszechny we wszystkich jej regionach. W latach 2000 wystąpiły zmiany, które odwracają dotychczasowe długookresowe tendencje, ale nie można jeszcze określić ich trwałości ani znaczenia z punktu widzenia dalszego rozwoju gospodarki światowej. Dodatkowych badań wymaga wyjaśnienie przyczyn tych ostatnich zmian strukturalnych, gdyż wydaje się, że nie można ich przypisać wyłącznie czynnikom koniunkturalnym (zmiany cen, kursów walutowych czy popytu), zwłaszcza w regionach rozwijających się, w których zanotowano znaczący i stosunkowo trwały spadek sektora usług.

3. Zmiany struktury regionalnej gospodarki światowej

Struktura regionalna gospodarki światowej najczęściej dotyczy poszczególnych regionów (grup krajów) wyodrębnionych według wybranych kryteriów i ich udziału w globalnej produkcji. Analiza długoterminowych zmian w strukturze regionalnej gospodarki światowej wiąże się z problemem zachowania porównywalności pomiędzy określonymi regionami. Jest to konsekwencją istotnych przekształceń w systemie światowym spowodowanych procesem doganiania i opóźniania w rozwoju gospodarczym poszczególnych krajów oraz zmianami systemowo-politycznymi. W zależności od tego, jakie granice (ekonomiczne czy polityczne) były bardziej wyraźne, dokonywano podziału systemu gospodarki światowej według innych kryteriów¹¹. Nawet jeśli kryteria podziału się nie zmieniały, to w wyniku znaczących osiągnięć w rozwoju niektórych gospodarek oraz włączenia ich w procesy globalizacji i regionalizacji wprowadzano z czasem zmiany w klasyfikacji i określaniu składu regionów gospodarki światowej. Przykładem może być zastosowany na początku lat 90. przez MFW i powszechnie przyjęty podział na trzy regiony: kraje rozwinięte, rozwijające się i transformacji, a następnie w 2004 roku modyfikacja tego podziału na dwie grupy krajów, tj. kraje zaawansowane oraz gospodarki wschodzące i rozwi-

¹¹ W okresie powojennym aż do końca lat 80. stosowano kryterium ideologiczne (systemowe) podziału świata na kraje kapitalistyczne, socjalistyczne i Trzeciego Świata. Od początku lat 90. wykorzystywane jest już kryterium ekonomiczne podziału gospodarki światowej.

jające się¹². Biorąc pod uwagę powyższe utrudnienia oraz dostępność danych statystycznych, a zarazem dążąc do zachowania długookresowego charakteru analizy zmian strukturalnych, w niniejszym opracowaniu uwzględniono dwa różne źródła oraz podziały gospodarki światowej. Jednak ze względu na dokonany dobór grup i subgrup krajów wyodrębnionych w tych podziałach osiągnięto pewien stopień ich porównywalności. Zmiany w strukturze regionalnej od początku kształtowania się gospodarki światowej aż do początku XXI wieku przedstawiono w tab. 2. Natomiast tab. 3 prezentuje przekształcenia w ostatnich latach, obejmujących okres od początku wprowadzenia aktualnego podziału gospodarki światowej na kraje zaawansowane oraz gospodarki wschodzące i rozwijające się.

Tabela 2. Udział regionów i krajów w światowym PKB w latach 1820, 1870, 1913, 1950, 1973 i 2001 (w %)

Regiony i kraje	1820	1870	1913	1950	1973	2001
USA	1,8	8,8	18,9	27,3	22,1	21,4
Europa Zachodnia	23,0	33,0	33,0	26,2	25,6	20,3
Japonia	3,0	2,3	2,6	3,0	7,8	7,1
Afryka	4,5	4,1	2,9	3,8	3,4	3,3
Europa Wschodnia	3,6	4,5	4,9	3,5	3,4	2,0
Azja (bez Japonii)	56,4	36,1	22,3	15,4	16,4	30,9
Chiny	32,9	17,1	8,8	4,5	4,6	12,3
Ameryka Łacińska	2,2	2,5	4,4	7,8	8,7	8,3

Źródło: A. Maddison, *The World Economy. Historical Statistics*, OECD, Paris 2003, s. 261.

Tempo i kierunek zmian w strukturze regionalnej gospodarki światowej w zależności od okresu i regionu znacznie się od siebie różnią. Biorąc pod uwagę zmiany pomiędzy okresem gospodarki tradycyjnej (1820–1913) i współczesnej (1950–2001), można zauważyć, że regiony, które najwięcej zyskały w gospodarce tradycyjnej (USA, Europa Zachodnia), w okresie gospodarki współczesnej tracą swój udział, a z kolei regiony o największym spadku znaczenia w pierwszym okresie (Japonia, Azja, Chiny) we współczesnej gospodarce zwiększają udział. Wyjątek stanowi Afryka, którą charakteryzuje trend spadkowy w obu okresach, oraz Ameryka Łacińska notująca z kolei tendencję wzrostową. Jednak w tych dwóch ostatnich przypadkach skala zmian nie była bardzo duża. Analizując tylko okres współczesnej gospodarki światowej na podstawie danych przedstawionych w tab. 2, nie można dokładnie określić, czy zmiany w poszczególnych podokresach miały charakter jednokierunkowy we wszystkich regionach, gdyż odstępów czasowych pomiędzy danymi są stosunkowo długie. Jednak nawet na podstawie już tych danych w Japonii i Ameryce Łacińskiej widoczne są zmienne tendencje. Dokładniejsze kierunki zmian w ostatnich

¹² Por. *World Economic Outlook*, IMF, Washington, D.C., 1993 i 2004.

Tabela 3. Udział regionów i krajów w światowym PKB, eksporcie towarów i usług oraz ludności w latach 2003–2009 (w %)

Regiony i kraje	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
PKB							
Kraje zaawansowane	60,8	59,7	58,8	57,7	56,4	55,1	53,8
USA	22,9	22,6	22,4	21,9	21,3	20,8	20,4
Strefa euro	17,6	17,0	16,6	16,3	15,9	15,6	15,1
Japonia	7,1	7,0	6,9	6,7	6,5	6,2	6,0
Kraje wschodzące i rozwijające się	39,2	40,3	41,2	42,3	43,6	44,9	46,2
Afryka Subsaharyjska*	2,2	2,2	2,2	2,2	2,3	2,3	2,4
Europa Środkowo-Wschodnia	3,4	3,5	3,5	3,6	3,6	3,6	3,5
Azja	17,0	17,5	18,2	19,1	20,0	21,0	22,6
Chiny	8,5	8,9	9,4	10,0	10,8	11,5	12,6
Ameryka Łacińska	8,3	8,4	8,4	8,5	8,5	8,6	8,5
Eksport towarów i usług							
Kraje zaawansowane	73,4	71,6	69,1	67,7	66,2	65,0	65,5
USA	11,1	10,3	10,1	9,8	9,6	9,3	10,0
Strefa euro	32,0	31,3	29,7	28,7	29,4	28,6	28,3
Japonia	5,7	5,7	5,3	5,0	4,7	4,5	4,3
Kraje wschodzące i rozwijające się	26,6	28,2	30,8	32,9	33,8	35,0	34,5
Afryka Subsaharyjska*	1,5	1,6	1,8	1,9	1,9	2,0	1,9
Europa Środkowo-Wschodnia	4,0	4,3	4,3	4,3	4,6	3,7	3,7
Azja	10,3	11,1	12,0	12,7	13,3	13,5	14,5
Chiny	5,3	5,9	6,6	7,2	7,8	8,0	8,5
Ameryka Łacińska	4,1	4,2	4,5	5,2	5,1	5,1	5,1
Ludność							
Kraje zaawansowane	15,4	15,4	15,3	15,3	15,2	15,1	15,5
USA	4,7	4,7	4,7	4,7	4,7	4,6	4,6
Strefa euro	5,0	4,9	4,9	4,9	4,9	4,9	4,9
Japonia	2,1	2,0	2,0	2,0	2,0	1,9	1,9
Kraje wschodzące i rozwijające się	84,6	84,6	84,7	84,7	84,8	84,9	84,9
Afryka Subsaharyjska*	11,2	11,4	11,6	11,8	11,5	11,9	11,4
Europa Środkowo-Wschodnia	3,0	2,9	2,9	2,9	2,8	2,6	2,6
Azja	52,4	52,1	52,3	52,4	52,9	52,6	52,6
Chiny	20,9	20,7	20,7	20,5	20,4	19,9	19,9
Ameryka Łacińska	8,4	8,5	8,5	8,5	8,5	8,4	8,2

* Afryka Subsaharyjska nie obejmuje krajów Afryki Północnej.

Źródło: *World Economic Outlook*, IMF, Washington, D.C., 2004–2010; oraz dla PKB <http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2010/02/weodata/index.aspx>, 2.02.2010.

latach prezentuje tab. 3, w której uwzględniono także udział analizowanych regionów w światowym eksporcie i ludności.

Cechą charakterystyczną zmian w ostatnich latach jest trwała i wyraźna tendencja malejąca udziału w gospodarce światowej grupy krajów zaawansowanych,

a w jej ramach wszystkich członków tzw. triady gospodarczej. Spadkowi tej całej grupy towarzyszy wzrost grupy krajów wschodzących i rozwijających się. Największy wzrost w tej grupie osiągnęła Azja, i to głównie za sprawą bardzo szybko rosnącej w ostatnich latach gospodarki Chin. Z kolei Afrykę, Europę Środkowo-Wschodnią i Amerykę Łacińską charakteryzuje w zasadzie stabilizacja udziału w badanym okresie. Przedstawione dane nie wskazują dotychczas na istotniejsze zmiany w strukturze regionalnej współczesnej gospodarki światowej wywołane trwającym od końca 2007 roku kryzysem finansowo-gospodarczym. W szczególności nie uległy odwróceniu dotychczasowe tendencje w przesuwaniu się centrum gospodarczego świata z Atlantyku do regionu Pacyfiku.

W porównaniu regionalnej struktury światowej produkcji i światowego eksportu zwraca uwagę znacząca dysproporcja w udziale głównych grup krajów w tych wielkościach. Kraje zaawansowane są w większym stopniu włączone w międzynarodowy podział pracy aniżeli kraje wschodzące i rozwijające się, ale też w większym stopniu uzależnione od handlu zagranicznego. Wyjątkiem wśród krajów wschodzących i rozwijających się jest Europa Środkowo-Wschodnia, dla której relacja między udziałem w PKB i w eksporcie jest taka sama jak dla krajów zaawansowanych, jednak ich udział w światowym eksporcie w latach 2008–2009 wyraźnie się obniżył, co może stanowić jedną z przyczyn zahamowania tendencji wzrostowej udziału tego subregionu w światowym PKB.

Zachodzące zmiany w strukturze regionalnej i wzrost w niej znacznej grupy krajów wschodzących i rozwijających się nie zlikwidowały dotychczas bardzo poważnego problemu ogromnych dysproporcji w poziomie PKB *per capita* nawet pomiędzy głównymi regionami współczesnej gospodarki światowej. Świadczą o tym istotne różnice w udziale tych regionów w światowym PKB i liczbie ludności.

4. Zmiany strukturalne gospodarki światowej a charakter specjalizacji

Zmiany strukturalne zachodzące w obecnej fazie rozwoju gospodarki światowej są ściśle związane z procesem funkcjonalnej i regionalnej fragmentaryzacji produkcji, a następnie jej reintegracją dzięki wymianie handlowej. Oznacza to zastępowanie poziomej (horyzontalnej) specjalizacji w produkcji wyrobów gotowych przez pionową (wertikalną) specjalizację w produkcji poszczególnych części i podzespołów. Konsekwencją dezintegracji łańcucha tworzenia wartości jest rosnący stopień współzależności pomiędzy narodowymi systemami produkcji w miejsce osłabienia współzależności działalności gospodarczej w ramach gospodarki narodowej oraz rosnące uzależnienie od czynników zewnętrznych, co ujawnił także ostatni kryzys światowy. W związku z rozwojem pionowej specjalizacji produkcji przewagi komparatywne stają się znacznie bardziej zmienne i niepewne. Nawet niewielkie przesunięcia w kosztach czy innych warunkach pomiędzy krajami stają się przyczyną przekształceń w charakterze ich specjalizacji. W odniesieniu do wysokiej w związku z tym zmien-

ności przewag komparatywnych pojawiło się nowe określenie: *kaleidoscopic comparative advantage*¹³.

Kształtujący się nowy międzynarodowy podział procesu produkcyjnego, w który szeroko włączyły się także niektóre gospodarki rozwijające się, zwłaszcza z regionu Azji, stanowi istotną przyczynę procesu serwicyzacji krajów rozwiniętych oraz zmian w strukturze regionalnej współczesnej gospodarki światowej. Pionowa specjalizacja produkcji jest silnie powiązana z przepływem kapitału zagranicznego (bezpośrednimi inwestycjami zagranicznymi) oraz pociąga za sobą handel dobrami pośrednimi (*intermediates*), prowadząc do integracji podmiotów w niej uczestniczących. W tab. 4 przedstawiono geograficzną strukturę handlu dobrami pośrednimi, na podstawie której można też określić stopień zaangażowania poszczególnych regionów w tego typu specjalizację.

Tabela 4. Struktura geograficzna handlu dobrami pośrednimi w 2006 roku (w mld USD)

Eksporter Importer	Import							
	Azja	WNP	Europa	Ameryka Łacińska	Bliski Wschód i Afryka Północna	Ameryka Północna	Afryka Subsaharyjska	Suma importu
Azja	992,6	38,6	199,2	67,5	328,5	203,6	57,3	1887
WNP	13,1	44,5	37,8	2,4	0,8	3,0	1,0	103
Europa	259,1	171,5	1 756,5	69,4	143,1	160,0	56,7	2616
Ameryka Łacińska	27,0	2,3	29,5	49,9	5,6	44,1	8,9	167
Bliski Wschód i Afryka Północna	30,9	6,7	60,9	5,9	20,6	15,6	2,6	143
Ameryka Północna	286,3	17,1	208,5	106,0	91,6	457,3	56,9	1224
Afryka Subsaharyjska	15,3	1,0	23,3	2,7	11,7	6,4	15,3	76
Suma eksportu	1624	282	2316	304	602	890	199	1887

Źródło: S. Miroudot, R. Lanz, A. Ragoussis, *Trade in Intermediate Goods and Services*, OECD Trade Policy Working Paper, 2009, no. 93, s. 49; *Measuring Globalization. OECD Economic Globalization Indicators*, OECD 2010, s. 214–215.

Analiza tab. 4 pozwala na wyciągnięcie kilku bardzo istotnych z punktu widzenia analizowanego problemu wniosków. Po pierwsze, handel dobrami pośrednimi jest skoncentrowany w trzech najlepiej rozwiniętych regionach (Europa, Ameryka

¹³ Pojęcie wprowadzone przez J. Bhagwati w odpowiedzi i jako wyraz sprzeciwu wobec tezy Friedmana „The World is Flat” mówiącej, że przewagi komparatywne we współczesnych warunkach zanikły i każdy może produkować wszystko po tych samych kosztach. Por. T. Friedman, *The World is Flat: A Brief History of the Twenty-first Century*, Farrar, Straus&Giroux, New York 2005, J. Bhagwati, *A new vocabulary for trade*, „The Wall Street Journal”, 4 August 2005.

Północna, Azja), co świadczy o dużym ich udziale w specjalizacji o charakterze wertykalnym. Po drugie, największe znaczenie w wymianie tymi produktami ma handel wewnątrzregionalny, z czego wynika nieoczekiwanie duże znaczenie kosztów i ryzyka dostaw z regionów bardziej oddalonych oraz ciągle relatywnie duża atrakcyjność gospodarek rozwiniętych dla lokalizacji przemysłowej działalności produkcyjnej. Po trzecie, Azja, będąca regionem przede wszystkim gospodarek rozwijających się, charakteryzuje się zależnościami właściwymi dla regionów rozwiniętych, tzn. dużym udziałem wymiany wewnątrzregionalnej oraz dużym udziałem w międzynarodowym podziale procesu produkcyjnego, o czym świadczą wysokie wartości handlu dobrami pośrednimi. Po czwarte, Azja jest eksporterem netto dóbr pośrednich do Europy i Ameryki Północnej, a importerem netto z WNP, Ameryki Łacińskiej, Bliskiego Wschodu i całej Afryki, z których sprowadza głównie podstawowe surowce, takie jak ropa i gaz. Po piąte, regiony gospodarek rozwijających się z wyjątkiem Azji wykazują znacznie niższy stopień powiązań produkcyjnych i z relacji między ich eksportem a importem wynika, że są głównie poddostawcami nisko przetworzonych surowców do Europy, Ameryki Północnej i Azji. Zatem przy czyn niekorzystnych zmian strukturalnych w tych regionach należy szukać przede wszystkim w charakterze i stopniu ich specjalizacji.

Wartość handlu dobrami pośrednimi poszczególnych regionów oraz powiązania między nimi wskazują na silną już integrację regionu Azji z gospodarkami rozwiniętymi w zakresie procesu produkcyjnego. Włączenie się w międzynarodowy podział procesu produkcyjnego może stanowić lepszy sposób na pobudzenie rozwoju gospodarczego oraz integrację z systemem światowym krajów słabiej rozwiniętych w porównaniu z rozpoczęciem od razu produkcji i handlu towarami gotowymi¹⁴. Jak pokazuje przykład Azji, z czasem wraz ze zdobywanym doświadczeniem produkcyjnym i handlowym gospodarki te rozpoczynają produkcję i eksport towarów finalnych pod własną już marką.

Literatura

- Bell D., *The Coming of Post-Industrial Society*, Basic Books, New York 2000.
- Bhagwati J., *A new vocabulary for trade*, "The Wall Street Journal", 4 August 2005.
- Fisher A., *Production, primary, secondary and tertiary*, "The Economic Record", June 1939.
- Friedman T., *The World is Flat: A Brief History of the Twenty-first Century*, Farrar, Straus&Giroux, New York 2005.
- Growth Review Framework for Advanced Manufacturing*, Department for Business, Innovation and Skills (BIS), United Kingdom, December 2010, <http://www.bis.gov.uk/assets/biscore/business-sectors/docs/g/10-1297-growth-review-framework-for-advanced-manufacturing>, 12.02.2011.
- <http://unstats.un.org/unsd/snaama/resQuery.asp>, 1.03.2011.
- <http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2010/02/weodata/index.aspx>, 2.02.2010.

¹⁴ S. Miroudot, R. Lanz, A. Ragoussis, wyd. cyt., s. 36.

- Karpiński A., *Przemiany strukturalne w procesie transformacji Polski 1989–2003–2025*, SGH, Warszawa 2008.
- Lichniak I., *Serwicyzacja polskiej gospodarki*, SGH, Warszawa 2011.
- Maddison A., *The World Economy. Historical Statistics*, OECD, Paris 2003.
- Measuring Globalization. OECD Economic Globalization Indicators*, OECD 2010.
- Memedovic O., Iapadre L., *Structural Changes in the World Economy: Main Features and Trends*, UNIDO Working Paper 24/2009, Vienna 2010.
- Miroudot S., Lanz R., Ragoussis A., *Trade in Intermediate Goods and Services*, OECD Trade Policy Working Paper, 2009, no. 93.
- Peneder M., Kaniovski S., Dachs B., *What Follows Tertiarisation? Structural Change and the Role of Knowledge-Based Services*, WIFO Working Paper, Wien 2001, no. 146.
- Perez C., *Technological revolutions, paradigm shift and socio-institutional changes*, [w:] *Globalization, Economic Development and Inequality, an Alternative Perspective*, ed. E. Reinert, Edward Elgar, Cheltenham, UK, 2004.
- Syrquin M., *Kuznets and Pasinetti on the Study of Structural Transformation: Never the Taiwan Shall Meet?*, ICER Working Paper, 2007, no. 46.
- World Economic Outlook*, IMF, Washington, D.C., 1993 i 2004–2010.

STRUCTURAL CHANGES IN THE CONTEMPORARY WORLD ECONOMY

Summary: The aim of this paper is the analysis of main trends of structural changes in the world production and also changes among respective regions share in the contemporary world economy. Additionally some changes in the nature of specialization in connection with those structural shifts were taken into account. The general conclusion is that the world economy is in the servicization phase of development, but it is not evident in all regions and during the last years there have been changes inverting previous long-term trends. Moreover, the region of advanced (developed) economies has noted the decrease in its share in the world economy and the world economic centre has shifted from the Atlantic to the Pacific area for many years. The structural changes in current economic development stage of the world economy are strictly connected with functional and spatial fragmentation of production process and then its reintegration through the international trade.

Keywords: structural changes, world economy, specialisation.